

خانواده و حقوق فرزندان از منظر قرآن و احادیث

تالیف:

دکتر سید حسین سجادی بافقی

(دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران)

انتشارات آوای نور

تهران - ۱۳۹۶

بیتنا الخیر الجیم

سرشناسه	:	سجادی بافقی، سیدحسین، ۱۳۲۴
عنوان و نام پدیدآور	:	خانواده و حقوق فرزندان از منظر قرآن و احادیث/تالیف حسین سجادی بافقی.
مشخصات نشر	:	تهران: آوای نور، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	:	۱۸۴ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۱۲۵-۲
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبیا
یادداشت	:	کتابنامه: ص. ۱۲۱ - ۱۲۶.
موضوع	:	تربیت خانوادگی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	:	والدین و کودک -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	:	زناشویی (اسلام)
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۳ ج۳۳/س۳۳۳/۲۵۲/۲۵۲ BP۴
رده بندی دیویی	:	۶۴۴/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	:	۳۶۷۰۵۱۳

خانواده و حقوق فرزندان از منظر قرآن و احادیث

تألیف: دکتر سید حسین سجادی بافقی

ناشر: آوای نور

چاپ دوم ۱۳۹۶

تیراژ: ۲۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۱۲۵-۲

تهران: خیابان انقلاب- خیابان ۱۲ فروردین- خیابان وحید نظری- پلاک ۹۹

تلفن: ۶ - ۶۶۹۶۷۳۵۵ / نماپر: ۶۶۴۸۰۸۸۲

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

قیمت ۱۳۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۷.....	مقدمه.....
۱۳.....	فصل اول: اهمیت ازدواج و تشکیل خانواده در اسلام .....
۱۵.....	الف. تشویق به ازدواج:.....
۲۰.....	ب. انتخاب همسر و شرایط آن.....
۲۱.....	شرایط معنوی- مذهبی.....
۲۵.....	شرایط جسمانی- مادی.....
۲۷.....	شرایط روانی- رفتاری.....
۲۹.....	ج. ویژگی‌های خانواده ای که کودک در آن پرورش می‌یابد.....
۴۳.....	فصل دوم: خلقت انسان، ابعاد وجودی و مراحل رشد وی .....
۴۳.....	الف. دوران قبل از تولد.....
۵۰.....	ب. دوران بعد از تولد.....
۵۱.....	هفت سال اول.....
۶۱.....	هفت سال دوم.....

هفت سال سوم..... ۶۳

ج. مراحل به نقل از ائمه علیهم السلام ۷۰

د. مراحل از دیدگاه حقوقی ۷۲

• شیردهی ۷۳

• حضانت ۷۴

فصل سوم: کودک به عنوان هدیه الهی ۷۷

مژده تولد و تبریک ۸۱

فصل چهارم: حقوق کودکان ۸۵

الف. حقوق مالی..... ۸۶

• حق نفقه ۸۶

• حق ولایت ۹۰

• حق وصایت ۹۰

ب. حقوق غیرمالی ۹۱

• حق نسب ۹۱

• حق نامگذاری ۹۴

• حق تعلیم و تربیت ۱۰۶

اهمیت علم و یادگیری ۱۰۶

تعلیم و تربیت کودک..... ۱۰۹

• حق محبت، احترام، بازی و ورزش ۱۱۹

- محبت..... ۱۱۹

- احترام..... ۱۲۲

مراسم نامگذاری ۱۲۳

۱۲۴.....	مراسم تراشیدن موی سر.....
۱۲۵.....	مراسم عقیقه کردن .....
۱۲۸.....	مراسم ولیمه تولد (جشن مهمانی برای تولد فرزند).....
۱۲۹.....	- بازی و ورزش .....
۱۳۲.....	• حق فرزند برای انتخاب همسر .....
۱۳۷.....	فصل پنجم: عنایت ویژه به زنان .....
۱۴۳.....	فصل ششم: موانع و محدودیتها و توصیه در مورد اجتناب از آنها .....
۱۴۳.....	الف. اجتناب از تبعیض بین فرزندان .....
۱۴۷.....	ب. پرهیز از افراط در محبت و بازی .....
۱۴۸.....	ج. دوری از ملامت و سرزنش .....
۱۵۱.....	د. برخورداری از الگوهای مناسب رفتاری .....
۱۵۳.....	ر. انتخاب دوست و همنشین خوب و مناسب .....
۱۵۵.....	و. پرهیز از انتظار بیش از حد توان از کودک و نوجوان .....
۱۵۹.....	ه. تلاش، احساس مسئولیت و داشتن هدف .....
۱۶۹.....	ی. پرهیز از طلاق و از هم پاشیدگی خانواده .....
۱۷۳.....	خلاصه و نتیجه گیری .....
۱۷۷.....	منابع فارسی .....
۱۷۹.....	منابع عربی .....
۱۸۳.....	منابع انگلیسی .....

مقدمه

خانواده واحد اساسی هر جامعه و کانون اصلی رشد و تعالی فرزندان آن است. تشکیل خانواده در ایجاد آرامش و سکون زن و مرد و تکوین شخصیت اجتماعی- فرهنگی فرزندان نقش مهمی را ایفا می‌کند. خانواده را می‌توان به عنوان گروهی تعریف کرد که در آن حد اقل دو نفر جنس مخالف که از نظر روانی- اجتماعی افراد بالغی بشمار می‌آیند، مشارکت دارند و نسل جدیدی را بوجود می‌آورند که ضامن بقای جامعه است. عضویت در این گروه، دائمی است و با گروه‌های دیگر تفاوت دارد، منجمله آنکه در آن، صحبت از زن و مرد و روابط زناشویی است، داشتن فرزند و رابطه با والدین مورد تأکید است و ارتباط حقوقی، عاطفی و بیولوژیکی (خونی) بر آن حکمفرماست. کارکردهای خانواده از ابعاد متنوع و متعددی برخوردار است که از آن میان، بسیاری از صاحب نظران، اساسی‌ترین کارکرد آن را "اجتماعی کردن فرد" ذکر کرده‌اند. البته خانواده در گذشته از کارکردهای بیشتری برخوردار بوده است که در روند تکاملی خود، کارکردهایش (از قبیل نقش تولیدی، آموزشی، تربیتی و ...) را یکی پس از دیگری از دست داده و آنچه امروز باقی مانده و کارکرد اساسی و اصلی خانواده محسوب می‌شود، "تشکیل شخصیت فرهنگی- اجتماعی" است. حتی اجتماعی کردن طفل هم در مراحل اولیه زندگی است، زیرا خانواده چه غربی و چه شهری خودمان، طی یک قرن گذشته بخش عظیمی از وظایف اجتماعی کردن خود را به سایر نهادها واگذار کرده است که به عنوان یک نمونه مهم می‌توان از واگذاری نقش آموزشی و پرورشی آن به مهدهای کودک، کودکانها و مدارس نام برد. با وجود این، جامعه‌شناسی سنتی، "خانواده" را نهاد اصلی مسئول پرورش کودکان و بزرگ کردن آنها می‌داند و از طرف دیگر، با توجه به کارکرد اساسی خانواده یعنی "تشکیل شخصیت فرهنگی- اجتماعی" برای شناختن یک جامعه باید خانواده را مورد مطالعه قرار داد. بنابر این، خانواده از نظر فردی و اجتماعی هر دو، می‌تواند کانون اصلی مطالعه رشد و تکامل انسان قرار گیرد.

اسلام هم با توجه به جنبه‌های فردی و اجتماعی خانواده، آن را یک واحد بنیادی جامعه که وظیفه مهم تعلیم و تربیت فرزندان را به عهده دارد، معرفی نموده و وظایف و مسئولیت‌های متنوعی را برای آن در نظر گرفته است. از جمله آنکه؛ اسلام نسبت به کودکان عنایت خاصی مبذول داشته و در راستای رشد و شکوفایی آنها در ابعاد مختلف جسمی و روانی توصیه‌های فراوانی را بعمل آورده است. در مکتب اسلام، حقوق کودکان از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است به نحوی که برای مراحل رشدشان قوانین و مقررات مقتضی وضع گردیده است. اصولاً از

نظر اسلام، کودک از همان لحظه انعقاد نطفه اش دارای حقوق انسانی مانند حق حیات، حق تابعیت خانوادگی، حق ارث و ... می‌باشد. در سالهای اولیه زندگی، نگهداری، پرستاری و آموزش و پرورش کودک از حقوق اساسی وی محسوب می‌شود.

کودک از نظر اسلام به ویژه از دیدگاه فقه امامیه علاوه بر دارا بودن حقوق کامل یک انسان، با توجه به ویژگی‌های دوران کودکی، از مزایای حقوقی مخصوص به خود نیز برخوردار است و نسبت به حقوق مالی و غیرمالی وی از قبیل حق نفقه، حق حضانت و ولایت توجه لازم بعمل آمده است.

در قرآن مجید و احادیث و روایات معصومین علیهم السلام نیازهای گوناگون جسمی و روانی کودک از قبیل نیاز به امنیت، تغذیه، بهداشت و تعلیم و تربیت به تفصیل مورد بحث قرار گرفته و برای ارضاء آنها توصیه‌های اکید صورت گرفته است. برای نمونه، در مورد تغذیه و پوشاک برای کودک، قرآن می‌فرماید:

« وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُرْضِعَهُنَّ وَالرَّضَاعَةُ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ »^۱

«مادران باید دو سال تمام به فرزندان خود شیر دهند، آنکه خواهد فرزند را شیر تمام دهد و به عهده صاحب فرزند (پدر) است که خوراک و پوشاک ایشان را به حد متعارف بدهد»

در مورد اهمیت تغذیه کودک با شیر مادر، پیامبر اعظم (ص) می‌فرماید:

« مَا مِنْ لَبَنٍ وَضِعَ بِهِ الصَّبِيُّ اعْظَمَ بَرَكَهَ عَلَيْهِ مِنْ لَبَنِ أُمِّهِ »^۲

«کودک با هیچ شیری تغذیه نمی‌شود که به اندازه شیر مادرش با برکت باشد»

همچنین پیامبر اکرم (ص) در مورد حقوق فرزند پسر بر پدر برای محترم بودن مادرش، انتخاب نام نیکو برای خودش و تعلیم و تربیت وی می‌فرماید:

« حَقُّ الْوَالِدِ عَلَى الْوَالِدَةِ إِذَا كَانَ ذَكَرًا أَنْ يَسْتَفِرَّهُ أُمَّهُ وَيَسْتَحْسِنَ اسْمَهُ وَيُعَلِّمَهُ كِتَابَ اللَّهِ وَ

يَطَهِّرَهُ »^۳

«حق فرزند پسر بر پدرش آن است که مادر پسر را محترم بدارد و نام نیکو بر پسر بگذارد و کتاب خدا را به او بیاموزد و او را از پلیدی‌ها پاک و تطهیر نماید»

۱. سوره بقره، آیه ۲۳۳

۲. وسائل الشیعه، ج ۱۵ ص ۱۷۵

۳. کافی، ج ۶، ص ۴۹

در مورد حقوق فرزندان از نظر تعلیم و تربیت امام سجاد(ع) می‌فرماید:

«وَأِنَّكَ مَسْئُولٌ عَمَّا وَلَّيْتَهُ بِهٍ مِنْ حُسْنِ الْأَدَبِ وَالِدَلَالَةِ عَلَى رَبِّهِ»^۴

«و تو نسبت به آن اختیاری که درباره فرزندان داری برای تربیت نیکو و راهنمایی به

پروردگارش مسئول هستی»

در واقع، شارع مقدس اسلام، درباره کودکان اصول و قوانینی را وضع نموده است که ضامن رشد و تعالی همه جانبه آنان است و نادیده گرفتن آنها از طرف والدین، مربیان و دیگر کسانی که نسبت به کودکان مسئولیت دارند، موجب بروز مسائل و مشکلات جبران ناپذیری در رشد جسمی و روانی آنان می‌شود.

کتاب "خانواده و حقوق فرزندان از منظر قرآن و احادیث" در نظر دارد با معرفی خانواده و بعضی از ابعاد حقوق کودک و نوجوان، ضمن جلب توجه بیشتر دستداران تعلیم و تربیت به خانواده و حقوق فرزندان در متون اسلامی، بخشی از مطالب و محتوای مورد نیاز درس "خانواده در اسلام و ایران" را در دسترس دانشجویان قرار دهد.

کتاب حاضر در شش فصل تحت عناوین: اهمیت ازدواج و تشکیل خانواده در اسلام، خلقت انسان، ابعاد وجودی و مراحل رشد وی، کودک به عنوان هدیه الهی، حقوق کودکان، عنایت ویژه به زنان و موانع و محدودیت‌ها تنظیم گردیده است. بخش پایانی به خلاصه و نتیجه گیری اختصاص یافته است.

امید است خوانندگان ارجمند، مؤلف را از تذکرات و راهنمایی هایشان بهره مند سازند.

---

^۴. تحف العقول، ص ۳۶۳